

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА**КУВШИНОВ О. Д.,**

аспірант

*(Луганський навчально-науковий**інститут імені Е. О. Дідоренка**Донецького державного університету**внутрішніх справ)***УДК 343.14 (477)****DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.42>****УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ДОСВІД США ТА ДЕЯКИХ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

У науковій публікації досліджується досвід правової регламентації та забезпечення участі спеціаліста (експерта) у кримінальному провадженні в США та країнах ЄС.

Зазначається, що у США та ряді країн ЄС фактично відсутня різниця між поняттями спеціаліста та експерта (експертом може виступати будь-яка особа, яка підтвердила свою кваліфікацію та володіє необхідними спеціальними знаннями для допомоги слідчому, прокурору, судді в процесі доказування у кримінальному провадженні).

Підкреслюється важливість запозичення позитивного зарубіжного досвіду у даній сфері суспільних відносин з урахуванням національних правових традицій, правосвідомості та правової культури.

Аналізуються положення чинного національного законодавства, якими врегульовано порядок участі спеціаліста у проведенні слідчих дій, а також відповідні положення законодавства зарубіжних країн. Зазначається, що у США основні стандарти доказування та участі спеціаліста (експерта) у кримінальному провадженні визначаються судовою практикою – прецедентами, а також Федеральними правилами доказування.

Ураховуючи позитивний зарубіжний досвід правової регламентації та забезпечення участі спеціаліста (експерта) у кримінальному провадженні, з метою підвищення ефективності та дотримання строків досудового розслідування, пропонується поширити повноваження спеціаліста надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, на досудове розслідування всіх кримінальних правопорушень, для чого внести відповідні зміни до ч. 2 та ч. 4 ст. 71 КПК України.

Реалізація такої пропозиції не призведе до звуження прав і свобод людини, оскільки особа, якій вручається повідомлення про підозру, матиме право не погодитися з висновком спеціаліста та протягом сорока восьми годин звернутися до слідчого або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. Таким чином, за наявності згоди особи з висновком спеціаліста буде значно заощаджено час досудового розслідування. Крім того, якщо особу буде засуджено, з неї не стягуватимуться витрати на проведення експертизи.

Ключові слова: спеціаліст, експерт, зарубіжний досвід, провадження, судова практика, повноваження, докази, спеціальні знання, пояснення, стандарти, висновок спеціаліста.

Kuvshynov O. D. Participation of a specialist in criminal proceedings: the experience of the USA and some countries of the European Union

The scientific publication is devoted to researching the experience of legal regulation and ensuring the participation of a specialist (expert) in criminal proceedings in the USA and EU countries.

It is noted that in the USA and a number of EU countries there is actually no difference between the concepts of a specialist and an expert (an expert can be any person who has confirmed his qualifications and possesses the necessary special knowledge to assist an investigator, prosecutor, judge in the process of evidence in criminal proceedings).

The importance of borrowing positive foreign experience in this field of public relations, taking into account national legal traditions, legal awareness and legal culture, is emphasized.

The provisions of the current national legislation, which regulate the procedure for the specialist's participation in investigative actions, as well as the relevant provisions of the legislation of foreign countries, are analyzed. It is noted that in the USA the main standards of proof and participation of a specialist (expert) in criminal proceedings are determined by judicial practice – precedents, as well as the Federal Rules of Evidence.

Taking into account the positive foreign experience of legal regulation and ensuring the participation of a specialist (expert) in criminal proceedings, in order to increase the efficiency and compliance with the terms of the pre-trial investigation, it is proposed to extend the authority of the specialist to provide conclusions on issues related to his field of knowledge to the pre-trial investigation of all criminal offenses. For the practical implementation of such a proposal, it is necessary to make appropriate changes to Part 2 and Part 4 of Art. 71 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

The implementation of such a proposal will not lead to a narrowing of human rights and freedoms, since the person who is served with a notice of suspicion will have the right to disagree with the specialist's conclusion and within forty-eight hours to turn to the investigator or prosecutor with a request for an examination. Thus, if the person agrees with the specialist's opinion, the time of the pre-trial investigation will be significantly saved. In addition, if the person is convicted, he will not be charged for the costs of the examination.

Key words: *specialist, expert, foreign experience, proceedings, judicial practice, authority, evidence, special knowledge, explanation, standards, specialist's opinion.*

Вступ. Останні зміни до кримінального процесуального законодавства значно розширили повноваження спеціаліста як учасника кримінального провадження.

В той же час, у даній сфері суспільних відносин залишається значна частина невирішених питань, зокрема, щодо доказового значення перевірок та досліджень, які виконані спеціалістом у кримінальному провадженні; перевантаження системи експертних установ Міністерства юстиції України, що актуалізує проблему правової регламентації надання спеціалістом висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування злочинів тощо.

В ряді зарубіжних країнах (зокрема, в США, Польщі) в якості експерта в суді може виступати особа, яка володіє певними спеціальними знаннями та навичками, тобто фактично є спеціалістом в контексті положень національного законодавства.

Враховуючи суттєве перевантаження експертних установ Міністерства юстиції України, наближення правового статусу спеціаліста до статусу експерта з відповідним розподілом їх повноважень є актуальним напрямом реформування правових засад судово-експертної діяльності та кримінального процесуального законодавства в цілому.

Вищевикладене свідчить про актуальність окремого дослідження зарубіжного досвіду правової регламентації та забезпечення участі спеціаліста (експерта) у кримінальному провадженні з метою формулювання пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства.

Різні аспекти використання спеціальних знань та участі спеціаліста у кримінальному провадженні досліджували такі науковці як О. Бишевец [1], Л. Дробчак [2], О. Кочура [3], В. Ревака [4], Б. Романюк [5], Д. Сидоренко [6, 7], В. Семенов [8], Р. Степанюк, С. Лапта [9], М. Щербаковський, О. Кравченко [10] та інші відомі дослідники.

Зарубіжний досвід судово-експертної діяльності узагальнила М. Скрипник [11], стандарти допустимості результатів експертних досліджень у судочинстві США дослідив М. Щербаковський [12].

Проте, зарубіжному досвіду правової регламентації та забезпечення участі спеціаліста у кримінальному провадженні приділена недостатня увага науковців, що актуалізує проведення даного дослідження.

Постановка завдання. Метою даної публікації є дослідження досвіду США та країн ЄС у сфері правової регламентації та забезпечення участі спеціаліста у кримінальному провадженні.

Методологія даного дослідження спирається на три основні групи методів наукової роботи: філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження, серед яких особливе значення в контексті теми публікації має методологія порівняльного правознавства, а також формально-юридичний метод та метод юридичного моделювання.

Результати дослідження. Правові засади участі спеціаліста у кримінальному провадженні визначено у Кримінальному процесуальному кодексі України. Так, у відповідності до ч. 1 ст. 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [13].

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК України (ч. 2 ст. 71 КПК України) [13].

М. Скрипник справедливо зазначає, що успішний розгляд та вирішення певних питань при судовому провадженні в умовах стрімкого розвитку науки та техніки потребує застосування та використання спеціальних знань, що сприяє ухваленню справедливих та обґрунтованих судових рішень [11].

Водночас, у багатьох зарубіжних країнах фактично відсутня різниця між поняттями експерта та спеціаліста.

Так, М. Скрипник за результатами аналізу світового досвіду судово-експертної діяльності встановила, що правовий статус експерта у різних правових системах світу регламентується по-різному. У різних країнах статус експерта може варіюватись від категорії «свідок», «специфічний свідок» до «суддя фактів», «науковий суддя». У США, наприклад, прийняте поняття «expert witness» – «експерт-свідок», яке передбачено Федеральними правилами про докази (The Federal Rules of Evidence – FRE). Тобто «expert witness» – свідок, який виступає як експерт і чия думка приймається судом як доказ. Докази «expert witness» можуть спростовуватись доказами інших «expert witness» чи іншими показаннями та фактами [11].

Таким чином, в США свідок, який виступає як експерт і чия думка приймається судом як доказ («expert witness») фактично є аналогом спеціаліста в національній юридичній практиці.

В польському законодавстві взагалі відсутнє визначення поняття «експерт» чи «судова експертиза». В Польщі експерт умовно прирівнюється до «зовнішнього засобу фахових

знань», до якого звертаються суд чи прокурор у разі необхідності для прийняття правильного рішення. В Польщі існує чотири основні концепції, що вказують на статус експерта (спеціаліста) у кримінальному провадженні: концепція «наукового судді»; концепція «судовий експерт – помічник суду»; концепція «судовий експерт – свідок»; концепція «судовий експерт – самостійний учасник судочинства» [11].

В. Федчишина також зазначає, що Кримінальне процесуальне законодавство Польщі однозначно не визначає поняття «експерт». Що стосується концепції «експерта», то ст. 193 §1 Кримінально-процесуального кодексу Польщі проголошує: якщо викладення обставин, що мають відношення для вирішення справи вимагає спеціальної інформації, то потрібна експертна думка або експерти. Хоча в кримінальному праві Польщі поняття «спеціальні знання» вже давно використовується, однак визначення терміна немає. Концепцією передбачається, що це знання, які перевищують загальнодоступні знання в межах визначеної діяльності. Тому рівень спеціальних знань визначається належною освітою і професійним досвідом – це ті знання та навички, які виходять за рамки середнього. Така норма узгоджується зі змістом ст. 195 КПК Польщі, згідно з якою експертом може бути «будь-яка особа, яка має відповідні знання в спеціальній галузі» [14, с. 38-39].

У Швеції окремі експерти (економісти, фахівці в галузі податків) мають широку компетенцію (участь у складі суду, який розглядає кримінальну справу), що дає підстави називати їх «суддями фактів». Це упроваджено з метою економії часу суду на вивчення та оцінку обставин справи [11].

М. Щербаковський зазначає, що джерелами доказового права в США є рішення окружних судів (судів першої інстанції), Апеляційних окружних судів, Верховного Суду, а також Федеральні правила доказування, внутрішні (не федеральні) правила доказування штатів, а також праці процесуалістів, що визначають наукову доктрину процесу доказування.

За загальним правилом джерелом доказів завжди визнаються свідчення експерта, але за певних умов – показання та висновки експерта, а також висновки експерта без надання свідчень. Експерт виступає у суді і дає свідчення як свідок (testimony by expert witnesses) [12].

У відповідності до інформації американського юридичного просвітницького порталу «Legal information institute» свідок-експерт – це особа з великим досвідом або знаннями в певній галузі чи дисципліні, які перевищують те, що очікується від неспеціаліста. Обов'язок свідка-експерта полягає в тому, щоб застосувати свій досвід та надати трибуналу чи суду професійний висновок щодо конкретних спірних питань.

У правовій системі США існує два типи свідків: непрофесійний свідок і свідок-експерт. На відміну від непрофесійного свідка, який не може дати висновок з питань, що потребують спеціальних знань, експерт може викласти свою думку в межах своїх знань. Експертний висновок повинен ґрунтуватися на достатніх фактах або даних і надійних принципах або методах.

Основною функцією експерта є висловлення незалежної експертної думки на основі наданої інформації. Експерт може працювати на різних посадах в арбітражі, трибуналах, судовій системі.

У різних юрисдикціях вимоги до свідків-експертів відрізняються, але існують деякі загальні вказівки щодо визначення свідків-експертів. У федеральних судах свідчення експертів регулюються статтею VII Федеральних правил доказування. Федеральні судді визначають допустимість та достовірність показань свідків-експертів на основі стандарту Добера (Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, 509 U.S. 579 (1993)) [15].

Оцінюючи кваліфікацію свідків, судді можуть визнати надану свідками-експертами інформацію неприйнятною в якості доказу. Перед судом усі експерти повинні підготувати звіт із підсумковим аналізом і висновками та надати цей звіт усім іншим сторонам. Це дозволяє іншим сторонам ефективно допитувати експерта.

Свідчення експерта не обмежуються питаннями, які не розуміють звичайні присяжні. Натомість експерти можуть давати свідчення з будь-якого питання в межах своєї компе-

тенції, якщо їхні свідчення допомагатимуть присяжним (правило 702 Федеральних правил доказування).

Наприклад: експерту з цифрової криміналістики буде дозволено висловлювати висновки щодо комп'ютерів або цифрових доказів. Свідок-експерт у розслідуванні цифрової криміналістики може допомогти суду, проаналізувавши видалені комп'ютерні файли, порадивши, як зберегти чи відновити дані, а також визначити, як використовувався комп'ютер [15].

М. Щербаковський зазначає, що відносно допустимості результатів експертного дослідження у формі показань експертів у судочинстві США існують три стандарти. Так, історично першим у 1923 р. було розроблено «Стандарт Фрая (Frye)», який отримав назву на прізвище обвинуваченого у справі «Фрай проти Сполучених Штатів». Джеймса Альфонсо Фрая судили за вбивство, яке він скоїв за сім місяців до затримання. На свій захист він представив результати тесту артеріального тиску (прообраз майбутнього поліграфа). Обвинувачений стверджував, що каже правду, коли заперечує свою провину, оскільки під час випробувань зміни тиску не відбувалося. Суд першої інстанції відмовився прийняти свідчення експерта, який проводив тест. Апеляційний суд округу Колумбія підтримав рішення судді першої інстанції про виключення тесту щодо вимірювання тиску підсудного з розгляду справи як науково необґрунтованого і, отже, недопустимого доказу. У рішенні суду сказано: «Важко визначити, коли науковий принцип чи відкриття перетинає межу між експериментальною та доведеною стадіями. Десь у цій сутінковій зоні має бути визнана доказова сила цього принципу, і хоча суди пройдуть довгий шлях у прийнятті свідчень експертів, зроблених на основі загальноновизнаного наукового принципу чи відкриття, то, з чого зроблено висновок, має бути достатньо встановлено, щоб отримати загальне визнання у тій конкретній галузі, до якої він належить» [12].

Таким чином, Окружний суд першої інстанції та Апеляційний суд відхилили тести позивачів як «неопубліковані, які не пройшли звичайну експертну оцінку та створені виключно для використання у судових процесах».

Цією постановою судді було створено прецедент та встановлено стандарт щодо свідчень експертів, якого американські суди дотримуються останні десятиліття. Щоб відповісти Стандарту Фрая, суд має вирішити, чи були процедура, методика чи принципи, на яких засновані подані експертом висновки, «загальноприйнятими значною частиною відповідної наукової спільноти» [12].

В національній правовій системі Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду у справі № 183/3452/19 від 26.01.2023 також зазначив, що результати використання поліграфа у досудовому розслідуванні можуть мати доказове значення лише у виді такого доказу, як висновок експерта. Але для цього потрібно внести відповідні зміни до КПК. Чинним законодавством не передбачено перевірку показань із застосуванням спеціального технічного засобу – поліграфа (детектора брехні) та використання отриманих даних як доказу [16].

Другий стандарт було запропоновано через п'ятдесят років (у 1975 р.) у зв'язку із прийняттям Конгресом США Федеральних правил доказування (Federal Rules of Evidence).

Правило 702 «Показання свідків-експертів (Testimony by Expert Witnesses)» у початковій редакції проголошувало: «Якщо науково-технічні чи інші спеціальні знання допоможуть судді фактів зрозуміти докази або визначити факт, свідок, який має кваліфікацію експерта зі знань, за результатами навчання чи освіти, може свідчити про це у формі думки чи іншим чином» [17].

Таким чином, свідками-експертами в США могли бути будь-які особи, які володіли спеціальними знаннями та навичками, що відповідає національному визначенню спеціаліста у кримінальному провадженні.

В подальшому, Правило 702 Федеральних правил доказування було суттєво вдосконалено завдяки третьому стандарту допустимості результатів експертизи. Третій стандарт допустимості свідчень експерта отримав назву «Стандарт Добера (Daubert)» і ґрунтується на трьох судових справах.

Так, у справі Добра до Доу Фармацевтика позивачі, двоє неповнолітніх дітей та їхні батьки, у своєму позові до відповідача стверджували, що серйозні вроджені дефекти у дітей були викликані прийомом матір'ю медичного препарату від нудоти «Бендектин», що виготовлявся фірмою-відповідачем.

Позивачі представили свідчення восьми запрошених ними експертів, які дійшли висновку, що «Бендектин» може спричинити вроджені дефекти. Проте відповідач стверджував, що «Бендектин» не викликає вроджених дефектів людини. На підтримку свого клопотання відповідач надав письмові свідчення лікаря-епідеміолога, визнаного експерта з ризиків від впливу різних хімічних речовин, який зробив висновок, що препарат не здатний викликати вади розвитку у плода [12].

У цій справі окружний суд зазначив, що експерти, запрошені позивачами, мають недостатньо фактичних підстав для висновку про те, що бендектин викликає вроджені дефекти, тому висновок експертів є недопустимим доказом, адже ним не встановлено причинний зв'язок між прийомом ліків та вродженими дефектами у дітей.

Апеляційний суд підтвердив рішення суду першої інстанції. В подальшому справу розглядав Верховний Суд, який у своєму рішенні сформулював правила допустимості експертних висновків, що стали основою Стандарту Добра.

Верховний Суд на підставі Правила 702 Федеральних правил доказування вказав на чотири фактори (вимоги), які суди першої інстанції повинні враховувати при оцінці допустимості показань свідка-експерта.

Ці вимоги спрямовані на встановлення наукових та методичних засад проведеного експертом дослідження: чи є основні докази та методологія науково обґрунтованими, чи можливо їх перевірити та чи були вони перевірені; чи піддавалася аналізована теорія чи методика експертній оцінці та чи була опублікована; який рівень відомих чи потенційних помилок застосованої методології; чи отримала певна методологія широке визнання у відповідному науковому співтоваристві. При цьому було наголошено на тому, що оцінка має бути зосереджена виключно на принципах та методології дослідження, а не на висновках експерта, які після допуску показань оцінює суддя факту [12].

Таким чином, за Стандартом Добра суддя не може просто покласти на авторитетну думку групи науковців щодо достовірності тієї чи іншої методики дослідження. Натомість суддя має особисто ознайомитися з основами та методами відповідних наук.

Це зобов'язання відображене у використанні Верховним Судом США метафори «брамника» (англійською – «gatekeeper») для опису ролі судді. Якщо попередня перевірка підтверджує наукову достовірність проведених досліджень, суддя допускає висновки експерта судді факту для ухвалення рішення у справі [12].

В подальшому, у двох інших прецедентах Стандарт Добра було доповнено. Так, у справі «Компанія «Дженерал Електрик» проти Джойнера» (1997 р.) експерт відповідача дав свідчення про те, що відповідач протягом багатьох років роботи в компанії стикався зі шкідливими речовинами, які викликали у нього рак. Як докази були пред'явлені результати експериментів на тваринах, статистичні дані про хворих, але не було проведено дослідження щодо самого відповідача. Верховний Суд, вивчивши вирок Окружного суду першої інстанції, рішення Апеляційного суду, уточнив кілька положень щодо допустимості показань експертів.

Зокрема, Верховний Суд США зазначив, що думка експерта не повинна впливати з необґрунтованих припущень, екстраполяції наукових даних на конкретні досліджувані об'єкти з розривами між методологією та висновками експерта.

Таким чином, суд акцентував увагу на кореляції теоретичних засад та результатів експертного дослідження. Ще один важливий висновок, який сформулював Верховний Суд США, полягав у тому, що ані Стандарт Добра, ані Федеральні правила доказування не вимагають, щоб суд визнавав докази лише на підставі авторитету експерта за принципом «Ipse dixit» (латиною – «сам сказав», тобто авторитетна думка, яка не потребує доказів) [12].

Отже, для суддів в США висновок, показання свідка-експерта не мають наперед встановленої сили, як і в національному законодавстві та юридичній практиці. І в Україні, і в США судді мають широкі дискреційні повноваження.

В іншій справі «Компанія «Кумхо Шина» проти Кармайкла» (1999 р.) експертом відповідача був досвідчений механік, який встановив, що руйнація шини автомобіля, що призвела до аварії та загибелі пасажирів, сталося через дефект її виготовлення. Позивач вимагав відхилити свідчення експерта на підставі того, що вони не відповідають Стандарту Добера, оскільки не засновані на наукових знаннях. Суд першої інстанції та Апеляційний суд погодилися з тим, що оскільки експерт позивачів сформував свої свідчення на підставі свого «досвіду», а не на науковому методі, його показання є недопустимими як доказ.

Верховний Суд США скасував рішення першої та апеляційної інстанцій і ухвалив, що Правило 702 Федеральних правил доказування не встановлює різниці між «науковими» знаннями, «технічними» або «іншими спеціальними» знаннями, але ясно дає зрозуміти, що будь-які такі знання можуть використовуватися для експертних показань.

Суд зауважив, що інженерна справа – це дисципліна, яка ґрунтується на наукових засадах. Таким чином, Стандарт Добера для визначення допустимості доказу може бути застосований до будь-яких свідчень експертів, у тому числі заснованих на технічних знаннях, вміннях та навичках [12].

Вищезазначене підтверджує, що свідок-експерт у США фактично є «спеціалістом» в нашому розумінні (в контексті положень ст. 71 КПК України).

М. Щербаковський зазначає, що у зв'язку із прийняттям вищевказаних прецедентів, у Федеральні правила доказування 2000 р. було внесено поправки, які встановлювали новий стандарт. На підставі «трилогії Добера» Правило 702 Федеральних правил доказування було змінено з додаванням найважливіших вимог, які у редакції 2011 р., що діє до теперішнього часу, формулюються наступним чином:

«Свідок, який отримав кваліфікацію експерта зі знань, навичок, досвіду, навчання чи освіти може давати свідчення у формі висновку або іншим чином, якщо: (а) наукові, технічні або інші спеціальні знання експерта допоможуть досліднику фактів зрозуміти докази або встановити факт, що обговорюється; (б) показання ґрунтуються на достатніх фактах або даних; (с) свідчення є продуктом надійних принципів та методів; а також (д) експерт надійно застосував принципи та методи до фактів справи» [17].

Таким чином, у новій редакції Правила 702 Федеральних правил доказування закріплено Стандарт Добера, що містить важливі вимоги до наукової достовірності показань свідків-експертів: експерт залучається у разі потреби застосування спеціальних знань для встановлення фактів; суддя зобов'язаний оцінити достовірність висновку експерта до того, як його буде винесено на розгляд судді факту; експертне дослідження має спиратися на прийняту у науковому співтоваристві методологію; теоретичні положення та методики повинні бути правильно застосовані до об'єктів справи, що розглядається, для вирішення конкретних питань [12].

Правило 702 Федеральних правил доказування також передбачає можливість залучення свідка-експерта не лише для проведення досліджень, а й надання консультацій із спеціальних питань, що також підтверджує відсутність різниці між поняттями спеціаліста та експерта у США.

Крім того, М. Щербаковський виділяє наступні відмінності між стандартами допустимості експертних досліджень в Україні та США: властивості допустимості, відносності та достовірності висновку експерта в Україні не пов'язані між собою; також в Україні, на відміну від США, суворіші вимоги пред'являються до особи експерта (ст. 10 Закону України «Про судову експертизу»); крім того, криміналістичні, судово-медичні та судово-психіатричні експертизи проводяться за національним законодавством лише у державних спеціалізованих установах (ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»); проведення допиту експерта в Україні не є обов'язковим; консультації у суді зі спеціальних питань здійснює спеціаліст (ст. 360 КПК України) [12].

З урахуванням вищезазначеного, питання доцільності запозичення позитивного зарубіжного досвіду правової регламентації та забезпечення участі спеціаліста у кримінальному провадженні необхідно вирішувати з урахуванням національних правових традицій, правосвідомості та правової культури.

Таким чином, враховуючи досліджений позитивний зарубіжний досвід у даній сфері суспільних відносин, суттєву завантаженість національних експертних установ, з метою підвищення ефективності та дотримання розумних строків досудового розслідування, пропонується поширити повноваження спеціаліста надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, на досудове розслідування всіх кримінальних правопорушень, для чого необхідно внести відповідні зміни до ч. 2 та ч. 4 ст. 71 КПК України.

Крім того, необхідно внести зміни до ч. 2 ст. 84 КПК України, а саме – включити до переліку процесуальних джерел доказів висновки спеціалістів.

Реалізація такої пропозиції не призведе до звуження прав і свобод людини, адже особа, якій вручається повідомлення про підозру, матиме право не погодитись із висновком спеціаліста та протягом сорока восьми годин звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. Таким чином, за наявності згоди особи із висновком спеціаліста, буде значно зекономлено час досудового розслідування. Крім того, у разі засудження особи, на останню не будуть покладені витрати на проведення судової експертизи.

Висновки. Враховуючи досліджений позитивний зарубіжний досвід правової регламентації та забезпечення участі спеціаліста (експерта) у кримінальному провадженні, з метою удосконалення правової регламентації участі спеціаліста у кримінальному провадженні пропонується внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України, виклавши ч. 2 ст. 71 КПК України в такій редакції: «2. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків».

Також п. 7 ч. 4 ст. 71 КПК України викласти в такій редакції: «надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, у тому числі у випадках, передбачених частиною третьою статті 214 цього Кодексу», що дозволить спеціалісту надавати висновки не тільки під час досудового розслідування кримінальних проступків, але й під час досудового розслідування інших кримінальних правопорушень.

Відповідно, ч. 2 ст. 84 КПК України викласти в такій редакції: «Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів та спеціалістів».

Крім того, необхідно внести зміни до КПК України щодо правової регламентації права особи звернутись до слідчого, прокурора з клопотання про проведення експертизи у випадку незгоди із висновком спеціаліста (по аналогії із досудовим розслідуванням кримінальних проступків), а також зміни до ст. ст. 242-244 КПК України щодо підстав проведення експертизи, порядку залучення експерта та розгляду слідчим суддею клопотання про проведення експертизи.

Перспективність подальшого дослідження даної теми обумовлена необхідністю дослідження досвіду інших зарубіжних країн у сфері правової регламентації та забезпечення участі спеціаліста у кримінальному провадженні з метою виокремлення відповідного позитивного досвіду та формулювання пропозицій щодо удосконалення чинного національного законодавства та юридичної практики у даній сфері суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Бишевец О.В. Використання спеціальних знань у доказуванні в кримінальних провадженнях. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 209-215.
2. Дробчак Л.В. Процесуальні гарантії неупередженості професійних учасників кримінального провадження: дис. ... д. філософ за спец. 081 – Право; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків. 2022. 255 с.

3. Кочура О.О. Визначення поняття «спеціальні знання» та їх використання у кримінальному провадженні. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків, 2017. С. 284-286.
4. Ревака В.М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2006. 20 с.
5. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2002. 20 с.
6. Сидоренко Д.В. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 253-260. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/6_2022/38.pdf (дата звернення: 27.03.2023).
7. Сидоренко Д.В. Процесуальні форми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів в умовах воєнного стану: тези доп. Всеук. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 черв. 2022 р.)*. / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків: ХНУВС, 2022. С. 401-403.
8. Семенов В.В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання): дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2006. 212 с.
9. Степанюк Р.Л., Лапта С.П. Співвідношення правових і спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна* № 1082. 2013. № 16. С. 196-199.
10. Щербаковський М.Г., Кравченко О.А. Напрямки удосконалення процесуального положення і функцій спеціаліста та експерта в проекті кримінально-процесуального кодексу України. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 3. С. 223-230.
11. Скрипник М. Світовий досвід у судово-експертній діяльності. Експертно-дослідна служба України. URL: <https://ua-expert.com/ua/news/svitoviy-dosvid-u-sudovo-ekspertniy-diyalnosti/> (дата звернення: 25.03.2023).
12. Щербаковский М.Г. Стандарты допустимости результатов экспертных исследований в судопроизводстве США и Украины: сравнительный анализ. *Криміналістика і судова експертиза*. Київ: Вид-во Ліра-К, 2021. Вип. 66. С. 37–48. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.05>.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 05.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.03.2023).
14. Федчишина В.В. Інститут судової експертизи та спеціальних економічних знань у правових системах Європи і США. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 1. С. 36-40. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.1-9>
15. Expert witness. Legal information institute. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/expert_witness#:~:text=Expert%20testimony%20is%20not%20limited,testimony%20will%20assist%20the%20jury.
16. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 26.01.2023 у справі № 183/3452/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108686155>
17. Federal Rules of Evidence (amended to December 1, 2020). URL: <https://www.law.cornell.edu/rules/fre>

